

รูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม
ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท
Participatory household debt management model
according to the sufficiency economy philosophy;
Wang Hman sub-district Wat Singha district Chai Nat province

พิสิษฐ์ เอมดวง*

Pisit Amduang

ภูเนต จันทร์จิต**

Phunet Chanchit

ปรางค์มณี เดชคุ้ม***

Prangmanee Dechakum

แวววารี ทองประเสริฐ****

Waewwaree Thongpradit

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ประเทศไทย

Chandrakasem Rajabhat University, Thailand

pisitaim@gmail.com, Phunet36@gmail.com,

Prangma.dech@gmail.com, Waeowaree.T@chandra.ac.th

Received: May 29, 2023

Revised: October 12, 2023

Accepted: October 17, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ครั้งมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท (๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดหนี้สิน ครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท (๓) เพื่อศึกษารูปแบบ การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนภาคเกษตรกรรม แบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์

* ดร. พิสิษฐ์ เอมดวง, Dr.Pisit Amduang อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ จันทรเกษม

** ดร.ภูเนต จันทร์จิต, Dr.Phunet Chanchit อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม

*** ผศ.ดร.ปรางค์มณี เดชคุ้ม, Asst.Prof.Dr.Pranmanee Dechakum อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

**** ผศ.แวววารี ทองประเสริฐ, Asst.Prof.Waewwaree Thongpradit อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา การบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

จังหวัดชัยนาท การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเปิดเวทีประชาคม กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน และบุคคลผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๐ คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า (๑) หนี้สินครัวเรือน ภาคเกษตรกรรม มีความเกี่ยวข้องกับข้อกับ ๓ สถานการณ์ คือ ๑) สภาพของหนี้สินครัวเรือนที่เกิดขึ้น มีความสัมพันธ์เกษตรกรรมคืออาชีพทำนาเป็นส่วนมาก ด้านภูมิศาสตร์ พื้นที่เกษตรกรรมมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูงและทำเกษตรกรรมได้เฉพาะในช่วงหน้าฝน ด้านนโยบายของแหล่งเงินกู้ ที่จูงใจและกระตุ้นให้เกษตรกรสามารถกู้เงินมาลงทุนได้ง่าย ด้านเศรษฐกิจรายได้ของเกษตรกรมีจำกัด เป็นรายได้เกิดขึ้นในช่วงที่ทำเกษตรกรรมได้เท่านั้น ๒) สภาพการบริหารจัดการหนี้สิน เกษตรกร มีแนวปฏิบัติ คือ การจัดทำบัญชีครัวเรือน สร้างเครือข่ายและสร้างกลุ่มอาชีพ การรวมกลุ่มภาคเกษตรกรรม และขยายเวลาพักการชำระหนี้ ๓) ศักยภาพในการชำระหนี้สิน เกษตรกร ยึดแนวทางการทำเกษตรทางเลือก การเพิ่มรายได้ และการเรียนรู้เพิ่มทักษะทางด้านการเกษตร ๒) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดหนี้สินครัวเรือน ภาคเกษตรกรรม มาจากปัจจัย ๔ ปัจจัย คือ ๑) การเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรม ๒) ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ๓) การลงทุนภาคเกษตรกรรม ๔) หนี้สินผูกพัน ๓) การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ได้แก่ รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธ โดยยึดหลักอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย แนวทางที่ ๑ การสร้างแนวร่วม เพื่อเรียนรู้ปัญหา (ทุกข์) ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ คือ การรวมพลังชุมชน การเรียนรู้ปัญหาและการแก้ไขร่วมกัน การสร้างเครือข่ายเพื่อประสานความร่วมมือและการสนับสนุน การแก้ปัญหาที่ตัวเราแบบพึ่งตนเอง แนวทางที่ ๒ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อสืบค้นต้นตอของปัญหาและกำจัดเหตุปัจจัยที่เป็นอุปสรรค(สมุทัย) ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ คือ การวิเคราะห์ต้นเหตุของปัญหา การลดรายจ่ายส่วนเกินในครอบครัว และการทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ แนวทางที่ ๓ การสร้างชุมชนกัลยาณมิตร เพื่อกำหนดทิศทางการแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมาย (นิโรธ) ประกอบด้วย ๔ แนวปฏิบัติ คือ สร้างสังคมสิทธิเสรีภาพ สร้างสังคมทางรอด สร้างสังคมทางเลือก สร้างสังคมเอื้ออาทร แนวทางที่ ๔ การกำหนดแบบแผนพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติ (มรรค) ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ คือ การจัดสรรรายรับรายจ่ายครัวเรือนให้เป็นระบบ การเพิ่มทางเลือกและโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้ การทำตามศักยภาพของตนเองที่ละขั้นตอน และใช้ชีวิตพอเพียงบนพื้นฐานความจำเป็น

คำสำคัญ : หนี้สิน; รูปแบบการบริหารจัดการหนี้สิน; หนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรกรรม

Abstract

The aims of this research are: (1) to study agricultural household debts of community in Wang Hman sub-district Wat Singha district Chai Nat province (2) to study the causes which are influenced to agricultural household in debts formation of community in that place and (3) to study management model of agricultural household debts of community in participation. This is participatory research. It collected qualitative data by interview group seminar and public opinions from communities' leaders, community members, and 20 of related people. Methodology to be used in this research are inductive and deductive management as well as sufficiency Economy Philosophical views.

The findings of the research are as follow. (1) Agricultural household debts are related with 3 situations namely, happened household debts status, debts management status, and the ability for paying debts. For happened household debts status, it was found that most of them are farmers. While geographical talking, the agricultural area is mostly plateau area, it can be done only in rainy season. Income for them can be only earned in the season. About debts management status, there was a common practice for them such as household accounting, networking and professional group building, the integration of the agricultural sector, and extension of time for payment of debt. For the ability for paying debts, they held together the alternative agriculture, increasing in income and learning for the agricultural improve. (2) The causes which are influenced to agricultural household in debts. There was found that they are usually occurred with these causes, changing of agricultural way, climate variant, agricultural investment, and contingent liabilities. (3) The management of the agricultural household debts, it was found that they used the form of Buddhist management along with the four Noble Truths. For the first step, it is building a coalition to know the problem (Duhkha). The ways to be practiced are joining forces of community, problem and solution learning, networking for participation, supporting and solution of problem with self-reliance. For the second way, it was the changing of behavior to know the source of problem and how to get rid of that (Samudaya). They were composed of analysis of source of problem, reducing of excess expenses in family and cultivate household accounting continuously and systematically. The third way was creation of friendships community to reach the

destination of problem (Nirodha). They mostly were the building a society of rights and liberties, building a survival society, creating an alternative society and building a caring society. For the last step, it was the defining the development plan to the way of practice (Maggā). It was composed of the system of allocating income and expenses, adding an option for income, fulfilling their potential and living a life of sufficiency.

Keywords: debts; debts management model; agricultural household debts

บทนำ

สังคมบริโภคนิยม (Consumerism) คือยุคแห่งสิทธิและเสรีภาพ ที่เน้นการดำเนินชีวิตเพื่อการตอบสนองความต้องการมากกว่าจะแสวงหาคุณค่า คนในสังคมมีนิสัยฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น มีสถานะทางการเงินที่น้อยกว่าความสามารถในการผลิตรายได้ของตนเอง เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กล่าวว่า “ภาวะสังคมไทยไตรมาส ๒/๒๕๖๒ พบหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นต่อเนื่องเท่ากับ ๑๓ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นต่อเนื่องร้อยละ ๖.๓ และคิดเป็นสัดส่วนต่อจีดีพีเท่ากับร้อยละ ๗๘.๗ สูงสุดในรอบ ๙ ไตรมาส นับตั้งแต่ปี ๒๕๖๐ โดยหนี้ครัวเรือนไทยสูงเป็นอันดับ ๒ ของเอเชีย รองจากเกาหลีใต้ และอันดับ ๑๑ ของโลก จาก ๗๔ ประเทศ และหนี้ที่มีแนวโน้มขยายตัว”^๑ ข้อมูลดังกล่าว การสถานการณ์ของหนี้สินในครัวเรือนไทย มีสถานะเป็นลูกหนี้ที่อยู่จำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต

ตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วยทั้งหมด ๘ หมู่บ้าน เกษตรกรส่วนมากประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก บางพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย สภาพของพื้นที่โดยรวม มีลักษณะราบลุ่มและดอน รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากอาชีพเกษตรกรรม ถ้าสภาพภูมิอากาศในแต่ใดเป็นปกติ คือมีฝนตกตามฤดูกาล เกษตรกรจะได้ผลตอบแทนจากการเกษตรกรรมเต็มที่ในปีที่เกิดความแห้งแล้งในพื้นที่จะมีผลต่ออาชีพเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเกษตรกรรมที่อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ความแห้งแล้งจึงเป็นเหตุสำคัญหนึ่งที่ทำให้ภาคเกษตรกรรมต้องเป็นหนี้เพิ่มขึ้นจากหนี้ที่มีอยู่แต่เดิม เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องลงทุนในการทำเกษตรกรรมทุกฤดูกาล และทุนส่วนมากที่นำมาใช้นั้น มีลักษณะหมุนเวียน คือกู้มาลงทุนเมื่อได้เงินจากการขายผลผลิตแล้ว ก็นำเงินนั้นไปใช้หนี้ และก็จะปฏิบัติเช่นนั้นเหมือนเดิมในปีต่อไป “ถ้าขาดน้ำ ชาวบ้านไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้ เพราะรายได้ส่วนใหญ่คือผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรกรรม เมื่อไม่มีผลผลิตรายได้ส่วนนั้นก็หายไปด้วย ทำให้กระทบต่อรายได้เกิดรายจ่ายมากกว่ารายรับทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องเป็นหนี้ โดยการกู้ธนาคารบ้าง กู้หนีนอกระบบบ้าง เพื่อเอาไปซื้อปุ๋ย ซื้อยา และ

^๑ ทศพร ศิริสัมพันธ์, หนี้ครัวเรือนไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net/>. [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

เครื่องมือการเกษตร รวมถึงค่าใช้จ่ายในครอบครัว เกือบทุกครัวเรือนมีหนี้ เป็นหนี้ที่จำเป็นต้องกู้”^๒ หนี้สิน คือสิ่งที่สนับสนุนการดำรงชีพ ขณะเดียวกัน หนี้เป็นปัญหาและสร้างอุปสรรคขัดขวางความเป็นปกติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นหนี้ที่เกิดรายได้ หรือไม่เกิดรายได้ก็ตาม ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อเกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์ การเกิดหนี้ภาคเกษตรกรรม ในตำบลวังหมัน มีอัตราขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เกิดความแห้งแล้งหนัก “ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นต้น พื้นที่นี้แล้งมา แล้งจะทำนาไม่ได้ ฤดูฝนก็ทำไม่ได้ มีน้ำฝนก็ไม่พอ เพราะการเกษตรที่วังหมันต้องพึ่งพาน้ำทำนา”^๓ หนี้สินภาคเกษตรกรรมไม่ก่อการเกิดรายได้ เพราะไม่สามารถจะทำเกษตรกรรมได้ ส่งผลถึงการชำระคืนหนี้เงินกู้ รวมถึง การเพิ่มขึ้นของดอกเบี้ยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสว่า “การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้น ไม่ได้ อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่า ถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ”^๔ สาระสำคัญของพระราชดำรัสดังกล่าว หนี้สินที่เกิดขึ้น ต้องเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดรายได้ จึงจะทำให้แก้ปัญหาที่มีอยู่เดิมได้ ดังนั้น จะเห็นว่า อาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ดังกล่าว มีความสัมพันธ์กันกับสภาพภูมิอากาศ และหนี้สิน “ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นต้น พื้นที่นี้แล้งมา แล้งจะทำนาไม่ได้ ฤดูฝนก็ทำไม่ได้ มีน้ำฝนก็ไม่พอ เพราะการเกษตรที่วังหมันต้องพึ่งพาน้ำทำนา”^๕

วิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรกรรมแบบมีส่วนร่วม โดยยึดแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ปัญหาชุมชน โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือน เพื่อน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้พัฒนาในระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นการศึกษาพัฒนาและเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชน และเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน เป็นการพัฒนามาบนฐานคิดการจัดการตนเอง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม ภายใต้อำนาจของชุมชนและคนในท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือนของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดหนี้สินครัวเรือนของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์
๓. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการหนี้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์

^๒ สัมภาษณ์ อำนาจ อุ๋นทอง, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์ ออสอ จิตจุน, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓ .

^๔ สำนักงานคณะกรรมการกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/IMCS>.

[๓๐ พฤศจิกายน ๒๐๒๐].

^๕ สัมภาษณ์ กฤษฎา สุภศิริวรกุล, กำนันตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยนี้ ประกอบด้วย การดำเนินการวิจัยที่คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เตรียมการณ ประกอบด้วย การจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับการโครงการวิจัย เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่และกำหนดปัญหา ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รวมถึงการประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การประชุมที่วิจัย เพื่อวางแผนดำเนินการวิจัย ติดตามความก้าวหน้าในการทำงานและสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละช่วง ออกแบบเครื่องมือวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับเนื้อหาและบริบทของชุมชน ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม รวมทั้งการนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย และนำเอาข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๒ เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยเครื่องมือการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และการจัดเวทีประชาคม

ขั้นตอนที่ ๓ การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การจำแนกข้อมูลและจัดกระทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิควิธีการตีความสร้างข้อสรุป

ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผล ประกอบด้วย การจัดเวทีคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน แล้วนำเอาข้อเสนอแนะมาปรับปรุงและแก้ไข และเผยแพร่ผลการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัย

ได้แก่ ตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท พื้นที่ศึกษา ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านหนองอีแซง หมู่ที่ ๓ บ้านหัวตะเฆ่ หมู่ที่ ๕ บ้านท่าข้าม และหมู่ที่ ๘ บ้านสระใหญ่

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๐ คน ใช้เทคนิควิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำแนกออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์
๒. กลุ่มสมาชิกชุมชน ได้แก่ สมาชิกครอบครัว กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์
๓. กลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปราชญ์ชุมชน พัฒนาการท้องถิ่น นักวิชาการ นักวิจัยชุมชน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ในครั้งนี้ ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ สถานการณ์เกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้สินครัวเรือน และแนวคิดการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน ตามตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

๒. แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน ชุมชนตำบลวังหมัน ตำบลวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

๓. แบบการจัดเวทีประชาคม (Community Forum) เพื่อนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน เพื่อให้ชุมชนรับทราบและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการปรับปรุงแก้ไข ข้อมูลที่ได้จากการคืนเวทีประชาคม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาจากเอกสารงานวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ และสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานเขียนทางวิชาการ บทความทางวิชาการ รวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์แต่ละประเภท ที่เชื่อมโยงหรือที่มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระในกรอบของแนวคิดในการวิจัย และเป็นข้อมูลที่มีส่วนสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์

๒. ข้อมูลภาคสนาม (field work) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่การศึกษาด้วยเครื่องมือการวิจัย จากกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๒๐ คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง

๑) การสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้สินครัวเรือน และแนวคิดการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน ตามตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยเครื่องมือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง

๒) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย จากการจัดสนทนากลุ่มย่อย โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ผู้จดบันทึกคำสนทนา (note taker) มีเจ้าหน้าที่สนับสนุนทำหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ให้กับผู้เข้าร่วมการสนทนา

๓) การจัดเวทีประชาคม (Community Forum) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการคืนข้อมูลแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับทราบและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างองค์ความรู้และการเข้าใจปัญหา และนำเอาข้อเสนอแนะที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันมาปรับแก้ไขรูปแบบการบริหารจัดการน้ำของชุมชนตำบลวังหมัน

การตรวจสอบข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้ มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความตรงของข้อมูลการวิจัย เรียกว่า การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมี ๔ องค์ประกอบ^๖ ดังนี้

๑. ด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมานั้นถูกต้องหรือไม่ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล โดยพิจารณาจาก แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล

๒. ด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) เป็นการพิสูจน์คณะผู้วิจัย แต่ละคนที่เก็บรวบรวมข้อมูลมา มีความแตกต่างกันอย่างไร โดยเลือกคณะผู้วิจัยที่มีความรู้และมีคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

๓. ด้านทฤษฎี (theory triangulation) เป็นการพิสูจน์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย มีความสอดคล้องหรือความแตกต่างกันอย่างไรจากทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย

๔. ด้านวิธีการวิจัย (Methodological triangulation) เป็นการพิสูจน์วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยการศึกษาจากแหล่งเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีประชาคม จากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น ทำให้คณะผู้ศึกษาวิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ด้วยการเปรียบเทียบจากแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม (PAR) จากแนวคิดและทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีการมีส่วนร่วม จากทัศนคติจากกลุ่มเป้าหมายที่เก็บรวบรวมมาด้วยเครื่องมือการวิจัยแต่ละชนิด ประเภท

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนและสภาพการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือน กระบวนการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน วิเคราะห์สังเคราะห์ ในลักษณะการตีความและสร้างข้อสรุป

๒. การวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ (Typologies) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดการมีส่วนร่วม^๗

^๖ สุภากร จันทวนิช, วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๙.

^๗ วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า ๖๘.

ผลการวิจัย

๑. สถานการณ์เกี่ยวกับหนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ของชุมชนตำบลวังหมัน เกษตรกรในเขตพื้นที่ ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๕ และหมู่ที่ ๘ จำนวนครัวเรือนทั้งหมด ๖๐๑ ครัวเรือน ประกอบอาชีพทำนา ๒๔๖ ครัวเรือน เกษตรกร ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่มีหนี้สินมากที่สุด^๔ จำแนกสถานการณ์เกี่ยวกับหนี้สิน เป็นประเภท ดังนี้

๑) การเกิดหนี้สินครัวเรือน ของภาคเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่อไปนี้ (๑) อาชีพ เกษตรกรรม มีจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมเพื่อทำลงทุนทำเกษตรกรรมมากที่สุด (๒) สภาพดินฟ้าอากาศของพื้นที่ ที่มีสภาพความแห้งแล้งอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งทำให้เกษตรกรไม่สามารถควบคุมการปลูกพืชได้ และส่งผลให้เกิดหนี้สิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม เพราะไม่มีน้ำที่จะทำได้ (๓) นโยบายของแหล่งเงินกู้ แหล่งเงินกู้ จะมีนโยบายที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ และมีนโยบายจูงใจในการกู้ยืมและคืนเงินหนี้ได้ตามระยะเวลาและเงื่อนไขที่กำหนด (๔) ระบบเศรษฐกิจ รายได้ของอาชีพเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กับการใช้จ่ายของครัวเรือน และไม่ได้เกิดเฉพาะเกษตรกรเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงรายจ่ายอื่น ๆ ในครัวเรือนด้วย

๒) การบริหารจัดการหนี้สิน การจัดการหนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรกรรม มีแนวคิด ดังนี้ (๑) การจัดทำบัญชีครัวเรือน เป็นเครื่องมือสำหรับวางแผนการเงินให้เหมาะสมกับเศรษฐกิจของครอบครัว (๒) การสร้างเครือข่ายและกลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นวิธีการช่วยเพิ่มศักยภาพและพัฒนาชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคเอกชนและภาครัฐ เพื่อสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน (๓) การรวมกลุ่มของภาคเกษตรกรรม เป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองในการซื้อขายสินค้าเกษตรกรรม หรือการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการผลิต ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรและชุมชนในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการปลูกสร้างและการจัดการแปลงปลูก อีกทั้งยังจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่โดยตรง ผ่านการสร้างกิจกรรม และโครงการที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม (๔) นโยบายการขยายเวลาและพักชำระหนี้ เป็นวิธีที่ส่งเสริมให้เกษตรกรมีโอกาสในการกู้ยืมเงินและจัดการกับหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้จะช่วยลดความเครียดและความกดดันที่เกษตรกรต้องเผชิญ เป็นวิธีที่จะช่วยเหลือเกษตรกรที่มีปัญหาในการจัดการหนี้สิน และสามารถช่วยลดความเสี่ยงของธนาคารในการสูญเสียเงินกู้ได้ด้วย **ส่วนบนของฟอร์ม ส่วนล่างของฟอร์ม**

๓) ศักยภาพการชำระหนี้สิน ภายใต้สภาพของปัญหาความแห้งแล้งแล้วที่ชุมชนประสบอยู่ ชุมชนมีการจัดการปัญหา ด้วยศักยภาพต่อไปนี้ (๑) การเกษตรทางเลือกและเกษตรผสมผสาน เป็นแนวทางการทำเกษตรที่ลดต้นทุนการผลิตและปรับเปลี่ยนการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อสร้างศักยภาพในการชำระหนี้สินคืนต่อแหล่งเงินกู้ของเกษตรกร ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่แสดงถึงศักยภาพการ

^๔ องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์, สภาทั่วไป, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.wangmun-chainat.go.th/condition.php>. [๗ ธันวาคม ๒๕๖๓].

บริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนของภาคเกษตรกรรมในชุมชนตำบลวังหมัน โดยเกษตรกรใช้วิธีการผสมผสาน การปลูกพืชแบบเดิมกับเกษตรทางเลือก (๒) การเพิ่มรายได้ในภาคเกษตรกรรมสามารถทำได้ในหลายวิธี ตัวอย่างเช่นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เลือกใช้พันธุ์พืชที่มีความต้านทาน ต่อสภาพอากาศและโรคได้ดี เลือกใช้วิธีการเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรผสมผสานเพื่อลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มรายได้ในภาคเกษตรกรรมจะช่วยให้เกษตรกรสามารถจัดการหนี้สินครัวเรือนได้ดียิ่งขึ้น และสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ในอนาคต (๓) การเรียนรู้และเพิ่มทักษะทางด้านการเกษตร เป็นการ สร้างศักยภาพให้กับเกษตรกร ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรได้ รวมถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเรียนรู้จากหน่วยงานหรือโครงการที่ประสบความสำเร็จ ในการทำเกษตรและการบริหารจัดการธุรกิจเกษตรกรรม

๒. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดหนี้สินครัวเรือนเกี่ยวกับเกษตรกรรม ของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท

การกู้ยืมเงินเป็นแนวทางหนึ่งในการลงทุนภาคเกษตรกรรม การกู้เงินเป็นทางเลือกในการประกอบ อาชีพ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการจัดการการเงินครัวเรือน ด้านอัตราดอกเบี้ย ระยะเวลาการกู้ยืมเงิน รายได้ จากการเกษตร ปัจจัยที่มีผลต่อการก่อหนี้ของภาคเกษตรกรรม สรุปได้ดังนี้

๑) ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดหนี้ครัวเรือน ในภูมิภาคเกษตรกรรม ความแห้งแล้งส่งผลต่อเกษตรกรรม และการดำเนินชีวิตประจำวัน ตัวอย่างของ สภาพภูมิอากาศที่มีผลต่อการเกิดหนี้ครัวเรือนคือการน้ำท่วม ซึ่งอาจเกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มหรือที่มีลักษณะราบ ซึ่งอาจส่งผลต่อผลผลิตอาจประสบกับน้ำปริมาณมากเกินไป ซึ่งจะทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียผลผลิต ซึ่งหมายถึงต้นทุนการผลิตด้วย

๒) หนี้สินผูกพัน เป็นหนี้สินที่มีความเสี่ยงสูงกว่าหนี้สินปกติ เนื่องจากมีการผูกพันกับทรัพย์สิน หรือสิ่งของที่มีมูลค่าเป็นเงินสด ดังนั้น ถ้าเกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้สินผูกพันได้ สถาบันการเงินหรือ เจ้าของเงินกู้สามารถที่จะยึดทรัพย์สินที่ผูกพันไว้ เพื่อชำระหนี้ได้โดยตรง นอกจากนั้น หนี้สินผูกพัน ยังสามารถกระทำการขายหรือโอนได้ยากกว่าหนี้สินปกติ เนื่องจากต้องผ่านการตรวจสอบสิทธิของ ทรัพย์สินที่ผูกพันก่อน ดังนั้น การมีหนี้สินผูกพันมากเกินไปอาจส่งผลต่อความสามารถในการได้รับเงินกู้ ในอนาคต โดยเฉพาะในกรณีที่เกษตรกรต้องการขยายกิจการหรือลงทุนเพิ่มเติมในอนาคต

๓) นโยบายการให้กู้ของสถาบันการเงิน การส่งเสริมการเจริญเติบโตของเกษตรกรและเพิ่ม ประสิทธิภาพในการผลิตเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่ การให้กู้ยืมจะช่วยให้เกษตรกรสามารถซื้อเครื่องมือ และอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของพืช นอกจากนี้ ยังช่วยให้เกษตรกร สามารถลงทุนในธุรกิจการเกษตรและพัฒนาศักยภาพในการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ในอนาคต นโยบายการให้ กู้ยืมของสถาบันการเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ และโครงการที่ใช้ผู้ค้าเป็นสมาชิกภายในกลุ่มช่วยเพิ่มความ เชื่อมั่นให้กับเกษตรกรในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน รวมถึง โครงการประណอมหนี้หรือการปรับ

โครงสร้างหนี้ยังช่วยลดภาระหนี้ของเกษตรกรที่มีสภาพการเงินไม่ดี ซึ่งสามารถช่วยให้เกษตรกรมีสภาพการเงินดีขึ้นและมีเสถียรภาพในการจัดการหนี้สินได้

๓. รูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท

รูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม มีรูปแบบปฏิบัติ ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ รู้ปัญหา เป็นรูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม บนฐานของการสร้างแนวร่วมชุมชน ประกอบด้วยแนวคิด ดังนี้

๑) รวมพลัง คือการสร้างสังคมให้เป็นพลังมวลชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นรู้ถึงข้อเท็จจริงที่ตนเองกำลังประสบอยู่ และสร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นปัญหาถึงผลกระทบที่เกิดต่อคุณภาพชีวิต และชุมชนโดยรวมตัว รวมกลุ่ม เพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดเป็นพลังทางสังคม แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสร้างแนวร่วมชุมชน ต้องกระตุ้นให้ชุมชนรวมตัว เพื่อสร้างพลังชุมชนในการแก้ปัญหา

๒) การเรียนรู้ร่วมกัน คือการสร้างสังคมเกิดพลังการเรียนรู้ ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของท้องถิ่น ร่วมกัน ร่วมทั้งการแสวงหาแนวทางหรือวิธีการเพื่อนำเอามาเป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหา แนวคิดการแก้ปัญหาแบบเรียนรู้ร่วม ต้องส่งเสริมชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นสังคมแห่งข้อมูลและการเรียนรู้

๓) สร้างเครือข่าย คือการสร้างสังคมให้เป็นพลังร่วมมือ ในการแสวงหาออกหรือแก้ปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากหลายหน่วยงานเป็นองค์กรที่มีศักยภาพและมีปัจจัยที่สามารถสนับสนุนและช่วยเหลือส่วนที่ชุมชนไม่มี แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสร้างแนวร่วมชุมชน เป็นการแสวงหาพลังสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่มีศักยภาพเพื่อมาเสริมเติมเต็มให้คนในชุมชนมีสมรรถนะและทักษะเพิ่มขึ้น

๔) เริ่มต้นที่ตัวเรา คือการสร้างสังคมให้เป็นพลังเปลี่ยนแปลง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนมีความพร้อม สำหรับการพัฒนาก่อนที่จะก้าวออกไปสู่สังคมภายนอก เป็นทางเลือกอย่างสำคัญ ในกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เพื่อความมั่นคงของท้องถิ่น แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสร้างแนวร่วมชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นศักยภาพของตนเอง พึ่งพาตนเอง และหาทางออกและแก้ปัญหาด้วยชุมชนเอง

รูปแบบที่ ๒ เข้าใจต้นตอปัญหา เป็นรูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม ภายใต้หลักของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ประกอบด้วยแนวคิด ดังนี้

๑) ทำบัญชีครัวเรือน คือการสร้างระบบการเงินในครัวเรือน เกี่ยวกับรายรับและรายจ่าย การออมที่ทำบ้าง ไม่ได้ทำบ้าง ทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมใหม่ เพื่อให้รับรู้ถึงข้อมูลของสถานะการเงิน เพื่อเป็นแนวทางในบริการจัดการหนี้สินครัวเรือนในอนาคต แนวคิดการแก้ปัญหาแบบปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการสร้างแนวร่วมในชุมชนให้จัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายในครัวเรือน

๒) ลดรายจ่ายที่จำเป็น คือการจัดลำดับความสำคัญของรายจ่ายและรายรับให้อยู่ในเกณฑ์สมดุล เป็นการบริหารรายจ่ายเพื่อเพิ่มรายได้ เป็นการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ การลดรายจ่ายคือการเพิ่มรายได้ แนวคิดการแก้ปัญหาแบบปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการเพิ่มรายได้จากการลดรายจ่ายที่จำเป็น

๓) วิเคราะห์ปัญหาเป็น คือการตรวจสอบสภาพคุณภาพชีวิตของตนเอง การที่จะมีใครคนใดคนหนึ่งมาเป็นผู้ชี้ทางออกให้ เป็นไปได้ยากที่จะนำไปปฏิบัติถ้าตนเองยังถูกรอบงำด้วยอคติ แนวคิดวิเคราะห์ปัญหาเป็น เกษตรกรต้องเชื่อมั่นในตัวเองและศักยภาพตัวเอง ต้องเห็นปัญหาของตัวเองด้วยตัวเอง แนวคิดการแก้ปัญหาแบบปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นสร้างสังคมเหตุผล เรียนรู้กับปัญหาใกล้ตัว และแก้ปัญหานั้นด้วยสติปัญญาของชุมชน

๔) แก้ปัญหาจากจุดเล็ก คือการพิจารณาต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริง ใครคือต้นเรื่องของปัญหา ผู้นั้นคือผู้ที่เข้าใจและรู้ปัญหา แนวคิดการแก้ปัญหาจากจุดเล็ก เน้นให้ตัวเองเห็นปัญหาและเข้าใจสิ่งที่ตนเองได้ก่อกระทำเอาไว้ ใครเป็นผู้ก่อหนี้สินขึ้น ผู้นั้นคือผู้ที่ทำให้หนี้สินหมดไป แนวคิดการแก้ปัญหาแบบปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการส่งเสริมให้เรียนรู้และมองปัญหาแบบองค์รวม

รูปแบบที่ ๓ มีเป้าหมาย เป็นรูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการกำหนดแผนชำระหนี้สิน มีแนวคิด ดังนี้

๑) สร้างสังคมสิทธิและเสรีภาพ คือการสร้างเชื่อมั่นให้กับตัวเอง ทำให้เห็นคุณค่าและศักยภาพของตัวเอง การได้ยินเสียงของตัวเอง เป็นการพัฒนาตัวเองให้เป็นผู้พร้อมจะรับปัญหาและเผชิญกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น การแก้ปัญหาเรื่องหนี้สิน ถูกมองว่าถ้ามนุษย์ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะทำให้เกิดความโลเลในการครองตัวดำรงตน เป็นคนอ่อนแอที่ขาดความมุ่งมั่นในการที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ แนวคิดการแก้ปัญหาแบบกำหนดแผนชำระหนี้สิน คือการเคารพตัวเอง เป็นเรื่องของการทำความรู้ใจให้แจ่มเกี่ยวกับอริสราภาพและสิทธิทางสังคม เป็นพลังเสริมที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายคือการเป็นอิสระจากหนี้สิน

๒) สร้างสังคมทางรอด คือการสร้างสังคมให้เกิดการเรียนรู้ ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญการพัฒนาความรู้ สนใจและใฝ่หาความรู้อย่างสม่ำเสมอ ชุมชนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายและสามารถใช้ความรู้ ในการพัฒนาทักษะให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม มีกระบวนการทางสังคมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ สภาพการณ์ของปัจจุบัน แนวคิดการแก้ปัญหาแบบกำหนดแผนชำระหนี้สิน คือการสร้างสังคมทางรอดร่วมกันด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมเกษตรกรรม

๓) สร้างสังคมทางเลือก คือการสร้างสังคมจริยธรรม ที่เป็นวิถีชุมชนให้มีความสัมพันธ์ต่อกัน แบบเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้ออารีต่อกัน แบ่งปันเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วงเวลาหนึ่งเคยเป็น

สายใยเชื่อมโยงความเป็นพี่เป็นน้องเป็นญาติให้เกิดความกลมเกลียว เมื่อเวลาเปลี่ยนผ่าน วัฒนธรรมชุมชนเหล่านั้นกลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาและพัฒนา แนวคิดการแก้ปัญหากำหนดแผนการชำระหนี้ คือการสร้างสังคมทางเลือกในการลดละและเลิกปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหา เนื่องจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่ปัจจัยสนับสนุนการแก้ปัญหา แต่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสื่อม การลดละและเลิก คือช่องทางเพิ่มรายได้ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง แนวคิดการแก้ปัญหาหนี้สินครัวเรือนแบบกำหนดแผนชำระหนี้สิน เป็นการสร้างสังคมแห่งจริยธรรม หรือสร้างสังคมที่ใช้หลักศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นหัวใจในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

๔. สร้างสังคมเอื้ออาทรต่อกัน คือการสร้างสังคมให้มีสายสัมพันธ์เหมือนเครือญาติ ความเจริญก้าวหน้าของสังคมเกษตรกรรม ทำลายวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างค่านิยมใหม่ที่เป็นสุขนิยม ใช้การแข่งขัน การต่อสู้ การปะทะเป็นเครื่องมือในการผลิต เป็นสังคมที่ขาดไมตรีรู้ญาติมิตร แนวคิดการแก้ปัญหาเรื่องหนี้สิน ด้วยความเอื้ออาทรของความเป็นญาติเป็นมิตร เป็นกำแพงป้องกันการเป็นหนี้ การเตือนการบอกกล่าว การแลกเปลี่ยนข้อมูล คือปัจจัยสำคัญที่จะกระตุ้นสติให้ตระหนัก ให้รู้จำเป็นและเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดจากการเป็นหนี้ แนวคิดการแก้ปัญหาแบบกำหนดแผนชำระหนี้สิน คือสร้างเกาะป้องกันตัวเองไม่ให้หลงไปกับสังคมบริโภคนิยม ด้วยการใช้หลักไมตรีทางสังคมมาเป็นส่วนสนับสนุนในการแก้ปัญหาร่วมกัน

รูปแบบที่ ๔ มีการบริหารจัดการ เป็นรูปแบบการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมบนฐานของสังคมกัลยาณมิตร ประกอบด้วยแนวคิด ดังนี้

๑. จัดสรรรายรับ-รายจ่าย คือการบริหารจัดการเงินออม ดำรงชีวิตด้วยการพึ่งตนเอง รู้จักความพอประมาณ และไม่ประมาท ด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง รู้จักการจัดสรรรายรับ-รายจ่าย ให้รู้ปริมาณรายจ่ายของตัวเองทั้งหมดไป เหมือนเป็นการดึงสติให้คำนึงถึงจำนวนเงินที่เหลืออยู่ แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสังคมกัลยาณมิตร มุ่งเน้นให้ชุมชนจัดสรรรายรับและรายจ่าย เป็นการกำหนดกรอบของระบบการเงินในครัวเรือนที่เหมาะสม ระหว่างเงินที่เป็นรายได้ กับเงินที่ต้องจ่ายออกไป เป็นการจัดสรรรายรับรายจ่ายให้เกิดเงินออม

๒. เพิ่มทางเลือกและโอกาส คือการปรับเปลี่ยนอาชีพ หรือการหาอาชีพเสริม ความชำนาญเชี่ยวชาญในอาชีพเดิม สร้างความเคยชินในอาชีพนั้นให้กับเกษตรกร แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสังคมกัลยาณมิตร เป็นการเพิ่มทางเลือกเกี่ยวกับอาชีพ ไม่ว่าจะทำนาพร้อมกับเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชนอกฤดู การทำนา การแปรรูปมูลสัตว์เป็นพลังงานทางเลือก หรือเป็นมูลอินทรีย์สำหรับการเพาะปลูกพืช เป็นการสร้างรอดด้วยการเพิ่มอาชีพเสริมจากอาชีพเดิม ที่สามารถทำได้ในแต่ละช่วงของฤดูกาล ซึ่งจะก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจากส่วนที่ต้องสูญเสียไป

๓. ทำที่ละขั้นตอนแบบขั้นบันได คือการยึดหลักทำน้อยไปหามาก ทำโดยเรียงลำดับความสำคัญของภาระหนี้สิน โดยทั่วไป เกษตรกรที่เป็นหนี้มักคำนึงถึงแต่วิธีการหาเงิน หรือวิธีการประกอบอาชีพเพื่อให้ได้เงินไปใช้หนี้คืนแหล่งเงินกู้ สามารถในการชำระหนี้เงินกู้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับความสามารถและศักยภาพตัวเอง แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสังคมกัลยาณมิตร คือการปฏิบัติที่เน้นการทำที่ละขั้นตอนแบบขั้นบันได เน้นการปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำแบบสม่ำเสมอต่อเนื่อง เป็นวิธีที่ต้องใช้เวลาระยะยาว แต่เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการสนับสนุนการแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินได้

๔. ใช้ชีวิตแบบพอเพียง คือการใช้ชีวิตแบบพออยู่ พอกิน พอใช้ โดยยึดหลักความพอประมาณ เป็นการปรับเปลี่ยนชีวิตที่ยึดโยงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตอยู่บนความพอดี เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นปัจจัยดำรงชีพ ใช้สติปัญญาในการประคับประคองชีวิต แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสังคมกัลยาณมิตร เป็นการปรับเปลี่ยนเส้นทางชีวิตใหม่เป็นแผนใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของหนี้สินที่เกิดขึ้น โดยอาศัยหลักความพอดีบนฐานของทางสายกลาง โดยตระหนักและไม่ตื่นตระหนกไปกับค่านิยมแบบใหม่ ลดการใช้ชีวิตที่เกินตัวเกินฐานะและเกินความจำเป็น

สรุปผลการวิจัย

การบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการบริหารจัดการคน ให้มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ภายใต้กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเอง เนื่องจาก ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน การแก้ปัญหาต้องมาจากคนภายในชุมชนเอง ซึ่งเป็นผู้ก่อขึ้นและเป็นผู้ให้ความร่วมมือกับวิวัฒนาการของปัญหานั้น การบริหารจัดการหนี้สิน คือการบริหารความรู้ให้คนมีเหตุผล การบริหารจัดการคนให้มีสมรรถนะ และทักษะการแก้ปัญหา สังเคราะห์ลงในหลักอริยสัจ ๔^๙ ดังนี้

๑. การจัดการความรู้ เพื่อให้ชุมชนเข้าใจต้นเหตุของปัญหา(สมุทัย) และแสวงหาแนวทางแก้ไข(มรรค) หรือเครื่องมือในการจัดการปัญหา บนพื้นฐานของการกำจัดหรือการยุติปัญหา(ปหานะ) และการลงมือปฏิบัติ(ภาวนา) ดังนี้

๑) การจัดการความรู้เพื่อการแสวงหาเหตุแห่งปัญหา เป็นแนวทางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างแนวร่วมชุมชน ตามแนวคิด (๑) การกำหนดแนวทาง เป็นการจัดการความรู้เพื่อจัดการหรือกำจัดต้นเหตุแห่งปัญหา เป็นการสร้างพลังบวกคือก้าวหน้า เป็นการเสริมแรงให้กับคนในชุมชนยอมปรับเปลี่ยนการกระทำที่เคยชิน เพื่อสร้างพลังบวกให้ยืนหยัดในการแก้ปัญหาและพัฒนา (๒) ลดรายจ่ายที่จำเป็น เป็นการจัดการความรู้เพื่อสร้างระบบข้อมูล ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีการจัดลำดับความสำคัญของรายจ่ายและรายรับให้อยู่ในเกณฑ์สมดุล เป็นการบริหารรายจ่ายเพื่อเพิ่มรายได้ เป็นการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายที่จำเป็น

^๙ พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๓), หน้า ๒๐๓-๒๐๕.

ต่อการดำรงชีพ (๓) วิเคราะห์ปัญหาเป็น เป็นการจัดการความรู้เพื่อเข้าใจระบบและกลไกของปัญหา เป็นการตรวจสอบคุณภาพชีวิตของตัวเองโดยปราศจากอคติ การที่จะมีใครคนใดคนหนึ่งมาเป็นผู้ชี้ทางออกให้ เป็นไปได้ยากถ้าตนเองยังถูกรอบงำด้วยอคติ การวิเคราะห์ปัญหาเป็น ต้องเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเอง ต้องเห็นปัญหาของตัวเองด้วยตนเอง (๔) แก่ปัญหาจากจุดเล็ก เป็นการจัดการความรู้เพื่อการพิจารณาต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริง แนวคิดการแก้ปัญหามาจากจุดเล็ก เน้นให้ตัวเองเห็นปัญหาและเข้าใจสิ่งที่ตนเองได้ก่อกระทำเอาไว้ ใครเป็นผู้ก่อปัญหาขึ้น ผู้นั้นคือผู้ที่แก้ปัญหานั้นให้หมดไป โดยการสร้างระบบเพื่อเป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารจัดการหนี้สิน

๒) การจัดการความรู้เพื่อกำหนดเป้าหมายทางสังคม เป็นแนวทางที่ตั้งบนพื้นฐานนโยบายปฏิบัติ ตามแนวคิด (๑) สร้างสังคมการเรียนรู้ เป็นการจัดการแหล่งเรียนรู้และข้อมูลชุมชน เป็นแนวคิดการสร้างนิสัยรักการเรียนรู้ ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของ กระแสสังคมเกษตรกรรม (๒) สร้างสังคมลด ละ เลิก เป็นการบริหารจัดการสังคมอุดมคติ เพื่อจัดการสังคม ให้ปลอดอบายมุข หรือกำจัดอุปสรรคที่ขัดขวางการแก้ปัญหา เน้นให้ชุมชนยึดเอาหลักจริยธรรมหรือหลัก ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (๓) สร้างสังคมเคารพตัวเอง เป็นการจัดการสังคมให้เคารพตนเอง ให้ความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่เชื่อเสียงกระซิบของคนอื่นมากกว่าความคิดของตัวเอง เป็นการพัฒนาตัวเอง ให้เป็นผู้พร้อมจะรับปัญหาและเผชิญกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น (๔) สร้างสังคมเอื้ออาทรต่อกัน เป็นการ จัดการสังคมแบบเครือญาติ เพื่อสร้างค่านิยมใหม่ที่เป็นสุขนิยม ที่มีการแข่งขันและการต่อสู้ฉันท์ญาติมิตร โดยการสร้างสังคมเอื้ออาทร เน้นการแก้ปัญหาโดยอาศัยหลักเมตตาและอารีย์ ที่มีความปรารถนาดี ต่อคนในสังคมดุจดังเป็นญาติ

๒. การบริหารคน เพื่อให้ชุมชนเข้าใจผลกระทบของปัญหา (ทุกข์) และมีการกำหนดนโยบายในการ จัดการปัญหา (นิโรธ) บนพื้นฐานของการการเรียนรู้ (ปริญญญา) เพื่อสร้างสมรรถนะและทักษะ (สังคิกิริยา) ให้ชุมชนเข้าใจและผลกระทบที่เกิดจากปัญหา รวมถึงการกำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหา ดังนี้

๑) ชุมชนมีทักษะและสมรรถนะในการแก้ปัญหา บนฐานคิดของการเรียนรู้และเข้าใจ เพื่อสร้าง คนคุณภาพและศักยภาพ ตามแนวคิด (๑) รวมพลังชุมชน เป็นการบริหารคนให้ตื่นตัวเกิดเป็นพลังมวลชน เพื่อการกระตุ้นให้เกิดการตื่นรู้ถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองกำลังประสบอยู่ ซึ่งเป็นการตื่นรู้ ของตัวเอง ครอบครัวและชุมชน (๒) การเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการบริหารคนให้เกิดพลังการเรียนรู้เกี่ยวกับ ปัญหาของท้องถิ่นร่วมกัน รวมทั้งการแสวงหาแนวทางหรือวิธีการสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหา (๓) สร้างเครือข่าย เป็นการบริหารคนให้เป็นชุมชนพลังเครือข่าย ในการแสวงหาออกหรือแก้ปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (๔) เริ่มต้นที่ตัวเรา เป็นการบริหารคนให้เป็นสังคมเปลี่ยนแปลง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนมีความพร้อม สำหรับการพัฒนาก่อนที่จะก้าวออกไปสู่สังคมภายนอก ด้วยการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นคุณค่า และเห็น

ศักยภาพของตนเอง การสร้างแนวร่วมชุมชน เป็นแนวปฏิบัติเพื่อกำหนดการรับรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของภาระหนี้สิน

๒) ชุมชนระบบและกลไกในการแก้ปัญหา เป็นการบริหารคนบนฐานของการปฏิบัติ ด้วยการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบวินัย ตามแนวคิด (๑) จัดสรรรายรับ-รายจ่าย เป็นการบริหารคนให้มีวินัยทางการเงิน มีการบริหารจัดการเงินออม รู้จักการจัดสรรรายรับ-รายจ่ายให้รู้ปริมาณรายจ่ายของตัวเอง มุ่งเน้นให้ชุมชนจัดสรรรายรับและรายจ่ายให้เกิดเงินออม (๒) เพิ่มทางเลือกและโอกาส เป็นการบริหารคนให้เรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ เพื่อเพิ่มทางเลือกเกี่ยวกับอาชีพที่สามารถนำมาทำควบคู่ไปกับอาชีพเดิม (๓) ทำทีละขั้นตอน เป็นการบริหารคนให้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางการแก้ปัญหาที่นำไปสู่การจัดการปัญหาหนี้สินครัวเรือน โดยยึดแนวทางแบบขั้นบันได คือทำน้อยไปหามาก ทำโดยเรียงลำดับความสำคัญของแต่ละปัญหา (๔) ใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นการบริหารคนเรียนรู้การแก้ปัญหาแบบพอกิน พอใช้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและจำกัดการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพของปัญหา

แนวทางการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน สอดคล้องกับผลการวิจัย คือการพัฒนาอาชีพที่สามารถทำคู่ขนานกับอาชีพหลัก เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ รวมถึง การส่งเสริมและสนับสนุนให้ครัวเรือนเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ต้องหมดกับซื้อเนื้อสัตว์มาจากตลาด เนื่องจาก อาชีพเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเดิมที่เกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าวได้ทำอยู่แล้ว ทั้งอาชีพเสริมและการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปสนับสนุนความรู้เพิ่มเติมให้แก่เกษตรกร เพื่อเป็นการจัดการอาชีพให้เป็นระบบและถูกวิธี มีการติดตามอย่างต่อเนื่อง เป็นการทำให้อาชีพเสริมของเกษตรกรดำเนินไปบนฐานของความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

๑.๑ ควรมีการส่งเสริมและสร้างชุมชนต้นแบบตามคิปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้เกษตรกรเห็นศักยภาพของตนเองในการพึ่งพาตนเอง

๑.๒ ควรมีการกำหนดแผนพัฒนาหมู่บ้าน การสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งเกี่ยวกับการบริหารจัดการหนี้สินภาคเกษตรกรรม ให้สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ได้

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการศึกษาชุมชนต้นแบบตามคิปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเอง

๒.๑ ควรมีการศึกษาเกษตรกรรมแบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงจากวิกฤติของสภาพภูมิอากาศ

บรรณานุกรม

- พระเทพเวที (ป. อ. ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.
- วันชัย วัฒนศัพท์. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๔.
- สุภาภรณ์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗).
- สัมภาษณ์ กฤษฎา สุภศิริวรกุล. กำนันตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.
- สัมภาษณ์ ออสอ จิตจุน. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.
- สัมภาษณ์ อำนาจ อุ๋นทอง. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. **หนี้ครัวเรือนไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net/>. [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ(สสส). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.thaihealth.or.th/>. [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๓].
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ. **พระราชดำรัสเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/IMCS>. [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].
- องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์. **สภาพทั่วไป**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.wangmun-chainat.go.th/condition.php>. [๗ ธันวาคม ๒๕๖๓].